

ТРИГЕРИ РОЗВИТКУ МЕДИЧНОГО ТУРИЗМУ, ЩО ВИЗНАЧАЮТЬ ТА ХАРАКТЕРИЗУЮТЬ ЙОГО ВЛАСТИВОСТІ ЯК ОБ'ЄКТУ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ

TRIGGERS FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM THAT DEFINE AND CHARACTERIZE ITS PROPERTIES AS AN OBJECT OF STATE POLICY

В дослідженні було встановлено, медичний туризм може стати пріоритетним напрямком повоєнного відновлення системи охорони здоров'я зокрема та економіки в цілому. Мета дослідження полягає у визначенні основних тригерів розвитку медичного туризму, що визначають та характеризують його властивості як об'єкту державної політики.

В процесі дослідження було встановлено, що медичний туризм як об'єкт державної політики варто здійснювати із наступних позицій: визначення передумов розвитку медичного туризму в Україні та світі; встановлення приналежності медичного туризму до відповідної галузі чи галузей економіки; обґрунтування властивостей медичного туризму через вивчення місця медичного туризму в загальній класифікації туризму та власне сформулювати бачення на класифікацію медичного туризму.

Визначено причини появи та розвитку медичного туризму, серед яких: розвиток глобалізації, розвиток транспортної інфраструктури, соціально-економічні причини, культурно-ментальні причини, різний стан розвитку системи охорони здоров'я в країнах, різний рівень впровадження сучасних інноваційних технологій, вартість та якість медичних послуг, заборона або відсутність послуги в країні відправлення, збереження конфіденційності про стан здоров'я, тривалість очікування медичної послуги, комфорт при отриманні послуги, збільшення обсягів реалізації медичних послуг, збільшення обсягів експорту медичних послуг, можливості інвестування в суміжні галузі реалізації туристичного продукту, можливість залучення фінансових ресурсів для розвитку медицини.

Розроблена трилогія тригерів розвитку медичного туризму характеризує його як особливий об'єкт державної політики та визначає властивості та значення і роль держави в його розвитку

Ключові слова: *медичний туризм, тригери розвитку, державна політика, об'єкт державної політики, медичні послуги.*

The study found that medical tourism can become a priority area of post-war restoration

of the health care system in particular and the economy as a whole. The purpose of the study is to identify the main triggers for the development of medical tourism, which determine and characterize its properties as an object of state policy.

During the research, it was established that medical tourism as an object of state policy should be implemented from the following positions: determining the prerequisites for the development of medical tourism in Ukraine and the world; establishing the affiliation of medical tourism to the relevant industry or industries of the economy; substantiating the properties of medical tourism by studying the place of medical tourism in the general classification of tourism and actually forming a vision for the classification of medical tourism.

The author analyzed the scientific literature regarding the causes and factors of the development of medical tourism. The analysis demonstrated a large number of various reasons and allowed us to generalize and highlight the most significant ones.

The reasons for the emergence and development of medical tourism are identified, including: the development of globalization, the development of transport infrastructure, socio-economic reasons, cultural and mental reasons, different states of development of the health care system in countries, different levels of implementation of modern innovative technologies, the cost and quality of medical services, the ban or absence of services in the country of departure, maintaining confidentiality about health, the length of waiting for medical services, comfort when receiving services, increasing the volume of sales of medical services, increasing the volume of exports of medical services, the possibility of investing in related areas of sales of the tourism product, the possibility of attracting financial resources for the development of medicine.

The developed trilogy of triggers for the development of medical tourism characterizes it as a special object of state policy and determines the properties and significance and role of the state in its development.

Key words: *medical tourism, development triggers, state policy, object of state policy, medical services.*

УДК 351

DOI <https://doi.org/10.32782/rma2663-5240-2023.34.37>

Тишко Д.Ф.

к. мед. наук, доцент,
доцент кафедри ортопедичної
стоматології

Національний медичний університет

імені О.О. Богомольця

ORCID ID: 0000-0003-4271-0812

Постановка проблеми. Ринок медичного туризму є досить новим та маловивченим явищем в Україні та світі, проте в останні роки набуває все більшої популярності. Медичний туризм покликаний вирішити сукупність завдань для різних учасників суспільних відносин, зокрема: по-перше, задовольнити отримувачами медичних послуг в контексті якісних, фінансових та ефективних показників; по-друге, сприяє розвитку системи охо-

рони здоров'я в країні-призначення, адже це дозволяє залучити фінансові ресурси з закордону; по-третє, дозволяє розвинути туризм та суміжні галузі національної економіки (готельний, ресторанный та інформаційний бізнес); по-четверте, модернізувати транспортну інфраструктуру (наземний, повітряний, водний). «Активним етапом розвитку медичного туризму як повноцінного виду туристської діяльності слід визнати початок XXI століття,

коли завдяки високому рівню глобалізаційних процесів та розширенню доступності транспортних систем для більшості категорій мандрівників, а також підвищенню швидкості руху інформаційних потоків за рахунок можливостей мережі Інтернет та соціальних мереж, отримання медичних послуг в іншій країні чи регіоні стало звичайною практикою, що, своєю чергою, призвело до виникнення сталого сегменту ринку туристських послуг зі своєю власною специфікою взаємодії зі споживачами, технологічними основами надання основних та супутніх послуг тощо» [6].

Даний вид послуг може стати пріоритетним напрямком повоєнного відновлення системи охорони здоров'я, зокрема, та економіки в цілому. Крім того, зважаючи на соціальні наслідки російсько-української війни, що зумовлює необхідність особливого лікування та реабілітації постраждалих військових та цивільного населення, виникне необхідність медичного туризму до інших країн, які спеціалізуються на певних видах медичної допомоги. Відповідно, для України медичний туризм має стати пріоритетним об'єктом державної політики як з позиції країни-призначення, так і з позиції країни-відправлення. Це актуалізує дослідження об'єктно-предметної сфери державної політики забезпечення розвитку медичного туризму.

Мета дослідження. Визначити основні тригери розвитку медичного туризму, що визначають та характеризують його властивості як об'єкту державної політики

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання розвитку медичного туризму як особливого інтегрованого об'єкту державної політики розкриті в працях вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема: В.К. Федоров, І.М. Вахович, В. Малімон, О. Романів, З.В. Герасимчук, І.Б. Шевчук, В.С. Лисенко, Д.Р. Абрамітова, Cosburn Helen K., Маттіас фон Гайн, М.Ю. Поворозник, В.В. Баєв, О.Л. Михайлюк, Л.В. Сухіна, І. Гнедик, Е.О. Гапонова, М.П. Мальська, О.Ю. Бордун, М.З. Bookman, К.Р. Bookman, Праці вчених стосуються розвитку різних галузей науки та спеціальностей, що характеризує медичний туризм як міждисциплінарний об'єкт дослідження, зокрема економічні, юридичні, державно-управлінські, географічні, історичні, політичні та сукупність інших наук. З точки зору державного управління, медичний туризм варто розглядати як комплексний об'єкт та врахувати сучасні напрацювання в різних науках.

Викладення основного матеріалу.

«Медичний туризм – це феномен сучасності, темпи приросту якого вважаються найви-

щими в порівнянні з іншими туристичними сегментами на даний момент. Об'єм інвестицій, що вкладаються в дану галузь, і кількість міжнародних пацієнтів збільшується щороку. Світовий ринок медичного туризму до пандемії COVID-19 оцінювався в 40 мільярдів доларів та після завершення пандемії зростатиме з кожним роком» [11]. Зростання медичного туризму було властивим і для довоєнної України, на що необхідно звернути увагу при повоєнному відновленні та формуванні нової моделі розвитку системи охорони здоров'я.

«Медичний туризм – це новітня соціально-економічна галузь, розвиток якої обумовлений глобалізаційними процесами в світі, яка вимагає своєрідного підходу, оскільки необхідно враховувати різноманітні мотиви проведення лікування, оздоровлення та можливості його здійснення. Тому кількісні відмінності значно поступаються явищам, які в медичному туризмі класифікують через посилення на їхні ознаки» [1].

Розвиток будь-якого виду послуг, в тому числі медичних та медичного туризму обумовлений інтересом з боку населення з одного боку та підвищенням попиту на відповідні послуги. «Розвиток індустрії туризму при одночасному підвищенні інтересу до лікувально-оздоровчих технологій та здорового способу життя серед різних груп населення у всьому світі призвело до виникнення нових перспективних видів туризму, серед яких необхідно окремо відзначити відвідування туристських дестинацій з метою отримання широкого спектру різноманітних медичних послуг, які обмежені не лише лікувальними операціями, аж до хірургічного втручання, а й комплексом супутніх процедур, а саме: профілактики хронічних захворювань, превентивної діагностики на ранніх етапах розвитку захворювань, оздоровчих дій та реабілітації після перенесених ускладнень чи операції» [6]. Велика кількість медичних послуг, якість та вартість яких залежить від різних факторів формують пропозиції на ринку медичного туризму, що може розвиватися як всередині певної країни, так і з позиції зовнішньо-економічної діяльності.

Досить обґрунтовано феномен туризму через детермінанти та тригери його виникнення та розвитку пояснюють вітчизняні вчені М.П. Мальська, О.Ю. Бордун: «Причини незадоволеності громадян можуть полягати у так званій «недоступній доступності» певних необхідних або бажаних для них медичних послуг, що виражаються у конкретній цінності для особи співвідношенням результат / вартість. Першочерговими при цьому виступають ціновий і якісний фактор, які насамперед

привертають увагу більшості дослідників цієї проблематики. Дійсно, досить багато країн, що позиціонуються як осередки медичного туризму, пропонують медичні послуги-аналоги за значно нижчою вартістю порівняно із США та Великобританією» [13].

Дослідження медичного туризму як об'єкту державної політики варто здійснювати із наступних позицій:

- по-перше, визначення передумов розвитку медичного туризму в Україні та світі;
- по-друге, встановити приналежність медичного туризму до відповідної галузі чи галузей економіки;
- по-третє, обґрунтувати властивості медичного туризму через вивчення місця медичного туризму в загальній класифікації туризму та власне сформулювати бачення на класифікацію медичного туризму.

Важливим елементом ідентифікації властивостей медичного туризму як об'єкту державної політики є передумови виникнення та розвитку даного суспільного явища, адже саме це дозволить встановити специфіку та виявити перспективи розвитку державно-управлінських рішень. Вітчизняними та зарубіжними вченими виділяють різні підходи до ідентифікації передумов та причин виникнення медичного туризму.

Діденко К.Д. та Жученко В.Г. вказують, що «стрімкий розвиток індустрії медичного туризму в останні 10 років обумовлений кількома причинами: зростанням вартості лікування в країнах з розвинутою економікою; появою нового сегменту споживачів медичних послуг, які воліють поєднувати якісне лікування за низькими цінами, з можливістю отримання яскравих вражень від подорожей в інші країни; неможливістю оперативного отримання необхідної медичної допомоги (листи-очікування) в країнах Європейського Союзу та в країнах Близького Сходу; відсутність у низці країн світу якісної медичної допомоги та відповідних технологій лікування та діагностики» [8]. Все це характеризує об'єктивні причини та визначає медичну послугу та супутні послуги, що характеризують медичний туризм як економічну категорію та об'єкт ринків послуг та робіт.

Мальська М. П., Бордун О. Ю. наводять наступний перелік причин появи та розвитку медичного туризму: «1. Висока ціна на медичні послуги в рідній країні; 2. Високий рівень медицини та більш сучасні технології лікування в інших країнах; 3. Бажання мати висококваліфікований рівень сервісу; 4. Можливість отримати медичну послугу якомога скоріше, без очікування та великих черг; 5. Конфіденційність; 6. Можливість отримати медичні послуги, які заборонені в країні про-

живання» [13]. В більшій мірі зазначені причини характеризують підвищення попиту на даний вид туризму.

Соціально-економічні причини розвитку медичного туризму пропонують виділяти Н. Комар та І. Басюк: «Різні соціально-економічні причини спонукають людей отримувати медичні послуги за кордоном. Більшість учасників таких турів, не маючи можливості своєчасно отримати кваліфіковане лікування на батьківщині, їдуть як в сусідні країни, так і на далекі континенти за конкретними видами лікування (медичний туризм), для уточнення діагнозу і обстеження (діагностичний туризм), для оздоровлення та поліпшення зовнішнього вигляду (оздоровчий туризм). Так, наприклад, для пацієнтів з бідніших країн з невисоким рівнем розвитку медицини (наприклад, країн СНД) поїздка на лікування в країни з традиційно високорозвиненою і просунутою медициною – єдина надія на постановку об'єктивного діагнозу та шанс на одужання. У зв'язку з цим, перш за все, затребувані онкологія, кардіохірургія, ортопедія, нейрохірургія в Німеччині, Ізраїлі, Швейцарії, Австрії, Франції» [4].

Джінджоян В. та Рижих М. виділяють «спонукальні мотиви медичного туризму: низька вартість; сучасні медичні технології; висококваліфікована медична допомога; тимчасовий фактор (при довгому очікуванні медичного лікування у своїй країні)» [7].

Баєва О.В. пропонує наступні фактори розвитку системи охорони здоров'я, що визначають перспективи медичного туризму:

- рівень розвитку медицини, медичних технологій, тощо;
- вартість діагностики та лікування;
- розвиток транспортного та готельного секторів;
- рівень мовної інтеграції в країні;
- законодавча база;
- імідж держави;
- локалізація країни на мапі світу [3].

Зарубіжний вчений Horowitz M.D. [17] виділяє переваги медичного туризму для різних стейкхолдерів, які вітчизняні вчені І.П. Кудінова, О.С. Грищенко згрупували наступним чином:

- «– для державної влади: економічний розвиток країни, створення доходу, податкові надходження, збільшення кількості закладів охорони здоров'я та робочих місць, підвищення рейтингу та престижу країни;
- для населення: нові робочі місця, доступ до якісних медичних послуг і технологій;
- для професійних асоціацій і навчальних закладів: надає базу для навчальних програм і програм підвищення кваліфікації;

- для спеціалістів із маркетингу: надає робочі місця та попит на створення реклами та веб-сайтів;

- для журналістів, авторів: забезпечує теми для досліджень, книг і статей, щоб популяризувати медичний туризм та інформувати населення про його можливості;

- для розробників програмного забезпечення: надає можливості розробляти нові програми та додатки, які керують логістикою та координацією подорожей для пацієнтів, лікарень, клінік і кол-центрів;

- для консультантів і бізнес-експертів: зростання клієнтів для розвитку бізнесу та стартап-консультантів, збільшення можливостей для спікерів, аналітиків, організаторів заходів, органів із сертифікації та акредитації» [11].

Романів О. [16] наголошує на наступних факторах розвитку медичного туризму:

- мода на здоров'я та переміщення потреби у здоров'ї до сфери споживчих пріоритетів;

- стирання відмінностей у рівні розвитку національних систем охорони здоров'я;

- політика розвинутих країн у сфері охорони здоров'я;

- комерціалізація охорони здоров'я та територіальна диференціація цін;

- фінансово-економічна криза;

- демографічна структура населення;

- інформаційно-інноваційні процеси;

- накопичений досвід медичної практики у розвинутих країнах світу.

Зважаючи на сучасні підходи до медичного туризму та факторів його виникнення та динамічного розвитку в останні десятиліття, пропонуємо наступну типологію причин (табл. 1).

Основною складовою типології причин виникнення та динамічного розвитку медичного туризму в Україні та світі є загальні причини, які характеризують розвиток суспільства та соціально-економічних відносин на перетині двох століть, зокрема:

1. *Глобалізаційні процеси, що дозволили рух товарів, робіт та послуг між країнами та континентами.* Глобалізація дозволила рух капіталів, товарів, робіт та послуг між країнами, що, в свою чергу, є основою появи різного роду нових видів діяльності – медичний туризм. Адже, не зважаючи на те, що медичний туризм є певним видом послуг, він передбачає рух громадян для отримання відповідного виду медичної допомоги. «Спричинене глобалізацією зменшення бар'єрів в транскордонній торгівлі послугами сприяло росту ринку медичних послуг, що надаються поза межами постійного проживання пацієнта. В процесі надання таких послуг виникає попит на суміжні

послуги, що попадають в сферу туризму: транспортне обслуговування, заклади розміщення і харчування. В комплексі ці послуги можуть бути охарактеризовані як нові форми лікувально-оздоровчого туризму» [13].

Крім того, глобалізація виступає не лише причиною розвитку медичного туризму, але й визначає напрями розвитку ринку медичного туризму. Так, досить влучно з даного приводу зазначає вітчизняний вчений В.В. Баєв «Медичний туризм продовжує глобалізуватися і стрімко набирати обертів. У провідних країнах світу з високим рівнем медицини прибуток від в'їзного оздоровчого та лікувального туризму вимірюється сотнями мільйонів доларів щорічно і вносить вагомий вклад у поповнення бюджету країни. В останні роки медичний туризм, включаючи як лікування, так і діагностику та реабілітацію, становить близько 2% світового ВВП» [2].

Глобалізація є також причиною високих інвестицій в медичний туризм в окремих країнах світу, зокрема, з даного приводу варто навести тезу зарубіжних вчених: «в умовах глобалізації галузі охорони здоров'я як однієї з галузей економіки, все більше країн інвестують в медичний туризм. Вони готують висококваліфікованих фахівців у найкращих медичних школах світу, будують комфортабельні клініки, обладнані новітніми технологіями. Як правило, це країни і з високорозвиненою індустрією туризму (Туреччина, Індія, Сінгапур, Таїланд, країни Латинської Америки). Така політика дозволяє пацієнтам – гостям цих країн не тільки вирішувати свої проблеми зі здоров'ям, повною мірою використовуючи всі можливості пропонованого медичного сервісу, але й одночасно відпочивати, знайомитися з місцевими пам'ятками і т. д.» [18]. Отже, глобалізаційні процеси, окрім того, що спростили переміщення для отримання медичних послуг в різних країнах світу, також стимулюють розвиток ринку медичного туризму в світі;

2. *Розвиток транспортної інфраструктури* є найбільш важливим стимулом розвитку туризму загалом та медичного, зокрема. «Подорожі за кордон задля покращення здоров'я – явище не нове. Починаючи з 18 століття заможні пацієнти з країн, що розвивалися, їздили до медичних центрів Європи та США для лікування. Ця тенденція потроху почала змінюватися наприкінці ХХ століття і значно зросла в ХХІ столітті завдяки глобалізації комунікаційних і транспортних технологій, коли менш заможні люди з розвинутих країн почали їздити до країн, що розвиваються, за медичними послугами» [11]. Сучасні технології та розвиток морського, наземного та повітря-

Типологія причин появи та розвитку медичного туризму

ЗАГАЛЬНІ ПРИЧИНИ	
1. Розвиток глобалізації	2. Розвиток транспортної інфраструктури
Глобалізація дозволила рух капіталів, товарів, робіт та послуг між країнами, що, в свою чергу, є основою появи різного виду нових видів діяльності – медичний туризм	Сучасні технології та розвиток морського, наземного та повітряного видів транспорту забезпечують швидке та комфортне переміщення між різними країнами та континентами
3. Соціально-економічні причини	4. Культурно-ментальні причини
Різні доходи домогосподарств, економічна політика держави та її пріоритети, рівень соціального забезпечення впливають на рівень медичних послуг в певній країні та задоволеність ними населення, що, в свою чергу, визначає пріоритети застосування медичного туризму	Розвиток здорового способу життя та норми краси є основою збільшення попиту на медичні послуги та інноваційні методи лікування, що визначають попит на такі послуги в інших країнах і, як наслідок, медичний туризм
5. Різний стан розвитку системи охорони здоров'я в країнах	6. Різний рівень впровадження сучасних інноваційних технологій
Сучасна наука має різні підходи до фінансування системи охорони здоров'я та надання медичної допомоги, а держава визначає напрями розвитку приватної медицини. Крім того соціально-економічні причини впливають на стан якості та ефективності медичних послуг та задоволеність ними населення. Це відображається на попиті та пропозиції на ринку медичного туризму	Сукупність причин соціального, економічного, політичного, правового, культурного та релігійного характеру визначають напрями розвитку інновацій та впровадження сучасних технологій для надання медичної допомоги. В країнах світу рівень впровадження різний і ця різниця полягає як в запровадженні сучасних технологій в цілому, так і в окремі сфери медичної допомоги
ПРИЧИНИ-МОТИВИ ДЛЯ ПАЦІЄНТІВ	
1. Вартість медичних послуг	2. Якість медичних послуг
В країнах світу вартість медичних послуг може відрізнятися як в цілому, так і за окремими видами медичної допомоги. Крім того, спеціалізація на окремих видах послуг, наприклад пластична хірургія, стоматологія та інші, дозволяють знизити їх вартість не знижуючи якості, а в окремих випадках навіть підвищувати її. Крім того, на вартість послуг впливає соціально-економічний розвиток в країні та рівень доходів домогосподарств	Якість медичних послуг залежить від сукупності факторів, до яких відносяться: підготовка висококваліфікованих лікарів та медичного персоналу; впровадження сучасних технологій та методів лікування; розвиток медичної науки; фінансове забезпечення розвитку системи охорони здоров'я. Якість медичних послуг впливає на попит на них з боку іноземців, що, відповідно, впливає на попит на ринку медичного туризму
3. Заборона або відсутність послуги в країні відправлення	4. Збереження конфіденційності про стан здоров'я
В окремих країнах світу через релігійні та культурні переконання заборонені окремі види медичних маніпуляцій та медичної допомоги, що спонукає громадян скористатися такими послугами в інших країнах, що відповідно є основою розвитку медичного туризму	Користувачами послуг медичного туризму є зазвичай особи, до яких прикута увага суспільства. Для забезпечення конфіденційності про стан свого здоров'я є потреба у використанні медичних послуг за кордоном, що, як наслідок, спонукає розвиток медичного туризму. Крім того, окремі аспекти організації охорони здоров'я в країні-відправлення не дозволяють зберегти конфіденційність про стан здоров'я
5. Тривалість очікування медичної послуги	6. Комфорт при отриманні послуги
Особливості організації системи охорони здоров'я, попиту та пропозиції на окремі види медичних послуг визначають тривалість очікування медичної послуги, що спричиняє особливий попит на послуги медичного туризму	Рівень державної та приватної медицини різниця як за якістю та вартістю медичних послуг, так і за комфортом перебування в закладі охорони здоров'я. Відповідно вибір може пасти на зарубіжні країни, що збільшує попит на медичний туризм
ПРИЧИНИ-МОТИВИ ДЛЯ КРАЇНИ ПРИЗНАЧЕННЯ	
1. Збільшення обсягів реалізації медичних послуг	2. Збільшення обсягів експорту медичних послуг
Медичний туризм може забезпечити залучення клієнтів з-за кордону, що дозволить збільшити прибутки закладів охорони здоров'я	Медичний туризм це вид діяльності, яка характеризується як зовнішньоекономічна, адже відбувається експорт та імпорт медичних послуг, що, в свою чергу, визначає економічне зростання регіону та держави та збільшення податкових надходжень
3. Можливості інвестування в суміжні галузі реалізації туристичного продукту	4. Можливість залучення фінансових ресурсів для розвитку медицини
Збільшення прибутків закладів охорони здоров'я та надходжень до державного бюджету може стати основою динамічного розвитку суміжних послуг, адже збільшується рівень фінансового забезпечення	Збільшення обсягів реалізації платних медичних послуг впливає на залучення фінансових ресурсів для їх удосконалення та впровадження інновацій

ного видів транспорту забезпечують швидке та комфортне переміщення між різними країнами та континентами. Впровадження інноваційних технологій у виробництві транспортних засобів та будівництві транспортної інфраструктури дозволяє робити подорожі більш ефективнішими та комфортнішими. Не менш важливим в контексті розвитку медичного туризму має питання забезпечення безбар'єрності та інклюзивності.

Проведене дослідження консалтинговою компанією Делойт вказує, що «у США уряд запровадив ініціативу Justice40, яка направить 40 % доходів від федеральних інвестицій у клімат та чисту енергію на розвиток депресивних громад. У Франції, де 54 % сільського населення не мають доступу до автобусної зупинки в радіусі 10 хвилин ходьби, спільне використання автомобілів (carpooling) просявають як альтернативу. Громадяни можуть підійти до найближчої призначеної зупинки, вказати пункт призначення в застосунку та розділити подорож із сусідами. Майже 15 % населення світу живе з інвалідністю. Міста в усьому світі використовують інновації підходи до того, щоб зробити громадський транспорт більш доступним для всіх. Щодо авіаційного транспорту варто зазначити, що в світі існує понад 44 тис. аеропортів, а послугами авіатранспорту щороку користуються близько 5 млрд. осіб. Відповідно, швидкість, комфорт та вартість транспортних послуг є стимулом розвитку медичного туризму як між країнами, так і між цілими регіонами;

3. Соціально-економічні причини можна охарактеризувати впливом економічної системи та соціального розвитку на систему охорони здоров'я. «Незалежно від прийнятої в країні моделі охорони здоров'я і рівня економічного розвитку пацієнти зіштовхуються з великою кількістю труднощів при отриманні медичних послуг. Значна частина цих труднощів зумовлена недоліками, характерними для всіх систем охорони здоров'я. Дуже низькі оцінки сфери охорони здоров'я висловлюють представники як економічно розвинутих країн, так і країн з економікою, що розвивається. Аналіз думок жителів англомовних країн (США, Великобританія, Австралія, Нова Зеландія, Канада) виявив приблизно такий же рівень незадоволеності охороною здоров'я, як і в Україні, при тому, що моделі охорони здоров'я в вищезгаданих країнах суттєво відрізняються. Таке ставлення людей до пропонованих медичних послуг приводить до появи значного нереалізованого попиту на послуги охорони здоров'я, який неможливо задовольнити в рамках національної системи

охорони здоров'я» [13]. Різні доходи домогосподарств, економічна політика держави та її пріоритети, рівень соціального забезпечення впливають на рівень медичних послуг в певній країні та задоволеність ними населення, що, в свою чергу, визначає пріоритети застосування медичного туризму. Крім того, соціально-економічні причини характеризують доходи домогосподарств і, як наслідок, визначають попит на медичні послуги як в середині країни, так і в частині медичного туризму. Адже медичний туризм є недешевим видом послуг, тому як до собівартості включаються специфічні дорого вартісні медичні послуги, транспортні послуги та послуги власне туристичного агента. Відповідно, таким видом послуг можуть скористатися лише громадяни з високим рівнем доходів. В окремих випадках ціни на такі послуги в інших країнах можуть бути дешевшими без втрати якості, що також визначає попит на медичний туризм;

4. Культурно-ментальні причини становлять вагомим значення для великої частки користувачів медичними послугами. Розвиток здорового способу життя та норми краси є основою збільшення попиту на медичні послуги та інноваційні методи лікування, що визначають попит на такі послуги в інших країнах і, як наслідок, медичний туризм. Здоровий спосіб життя вважають основоположним тригером появи медичного туризму на глобальному рівні. «Розвиток індустрії туризму при одночасному підвищенні інтересу до лікувально-оздоровчих технологій та здорового способу життя серед різних груп населення у всьому світі призвело до виникнення нових перспективних видів туризму, серед яких необхідно окремо відзначити відвідування туристських дистанцій з метою отримання широкого спектру різноманітних медичних послуг» [6]. В більшості випадків дані причини спонукають до збільшення попиту на пластичну хірургію, нарощування волосся, естетичну стоматологію та інші.

Варто також зазначити, що медичний туризм набув свого розвитку через те, що лікувально-оздоровчими процедурами та медичними маніпуляціями все більше почали користуватися особи молодого та середнього віку. «Традиційні санаторно-курортні заклади і курорти перестають бути місцем лікування і відпочинку осіб похилого віку і перетворюються на поліфункціональні оздоровчі центри, розраховані на широке коло споживачів. Така трансформація курортних центрів зумовлена двома причинами: по-перше, – це зміна характеру попиту на лікувально-оздоровчі послуги, – модним став здоровий спосіб життя. У світі все

більше людей, які підтримують власну фізичну форму і мають потребу у відновлювальних антистресових програмах. Переважно це люди середнього віку, які надають перевагу активному відпочинку і часто обмежені в часі, бо мають короткострокову відпустку. По-друге, причина переорієнтації полягає в тому, що курорти поступово втрачають традиційну фінансову підтримку держави, перетворюючись із соціально-орієнтованого закладу в бізнес-одиночку, метою господарювання якої є прибутковість бізнесу та рентабельність курортного комплексу» [14]. Відповідно, культурно-ментальні причини можна вважати як причиною виникнення медичного туризму, так і детермінантами збільшення попиту;

5. *Різний стан розвитку системи охорони здоров'я в країнах.* На зазначеній тенденції розвитку медичного туризму наголошує В.В. Баєв: «потік пацієнтів з більш бідних країн з невисоким рівнем розвитку медицини (наприклад, країн СНД). Для них поїздка на лікування в країни з традиційно високорозвинутою і сучасною медициною – єдина надія на постановку об'єктивного діагнозу і шанс на одужання. Найбільшим попитом користується медична допомога у таких лікарських спеціальностях, як онкологія, кардіохірургія, ортопедія, нейрохірургія в Німеччині, Ізраїлі, Швейцарії, Австрії, Франції» [2]. «Незалежно від прийнятої в країні моделі охорони здоров'я і рівня економічного розвитку пацієнти зіштовхуються з великою кількістю труднощів при отриманні медичних послуг. Значна частина цих труднощів зумовлена недоліками, характерними для всіх систем охорони здоров'я. Дуже низькі оцінки сфери охорони здоров'я висловлюють представники як економічно розвинутих країн, так і країн з економікою, що розвивається. Аналіз думок жителів англійських країн (США, Великобританія, Австралія, Нова Зеландія, Канада) виявив приблизно такий же рівень незадоволеності охороною здоров'я, як і в Україні, при тому що моделі охорони здоров'я в вищезгаданих країнах суттєво відрізняються. Таке ставлення людей до пропонованих медичних послуг приводить до появи значного нереалізованого попиту на послуги охорони здоров'я, який неможливо задовольнити в рамках національної системи охорони здоров'я» [13]. Так, сучасна наука має різні підходи до фінансування системи охорони здоров'я та надання медичної допомоги, а держава визначає напрями розвитку приватної медицини, крім того соціально-економічні причини впливають на стан якості та ефективності медичних послуг та задоволеність ними населення. Це відображається на попиті та

пропозиції на ринку медичного туризму. Адже, медичні якісні медичні послуги є першоосновою, що спонукає до їх використання з боку громадян інших країн, якщо мова йдеться про міжнародний медичний туризм. Варто зауважити, що в даному випадку варто розрізняти приватну та державну медицину, адже не дивлячись на досить негативні тенденції у вітчизняній державній медицині, приватний сектор показує значну позитивну динаміку, особливо в частині якості медичних послуг, що користуються особливим попитом.

6. *Різний рівень впровадження сучасних інноваційних технологій.* Зазначений фактор знаходиться на перетині причинно-наслідкових зв'язків, де причинами виступають сукупність вище наведених факторів, а наслідками причини-мотиви, що охарактеризовано далі. Сукупність причин соціального, економічного, політичного, правового, культурного та релігійного характеру визначають напрями розвитку інновацій та впровадження сучасних технологій для надання медичної допомоги. В країнах світу рівень впровадження різний і ця різниця полягає як в запровадженні сучасних технологій в цілому, так і в окремі сфери медичної допомоги. Варто зазначити, що інноваційні технології в медицині це лише одна з причин. Іншими причинами виступають наступні:

– по-перше, сучасні технології як елемент розвитку інформаційного суспільства прискорили обмін інформацією різного роду (зокрема, медичною), що удосконалює сукупність процедур медичного характеру до моменту прийняття рішення про можливість скористатися медичними послугами в інших країнах;

–по-друге, використання інформаційних технологій в сучасному маркетингу, дозволяють поширювати інформацію про послуги медичного туризму серед населення різних країн;

–по-третьє, використання сучасних інформаційних технологій дозволяють подолати мовний бар'єр;

–по-четверте, сучасні інформаційні технології дозволяють уникнути фізичних зустрічей між учасниками реалізації послуги медичного туризму;

–по-п'яте, сучасні технології у фінансовій сфері дозволяють пришвидшити та спростити фінансові розрахунки пов'язанні із медичним туризмом;

Загальні причини розвитку медичного туризму характеризують середовище розвитку даного соціально-економічного явища. Держава розробляючи політику в сфері медичного туризму має враховувати зазначені

причини через розробку та реалізую державно-управлінських рішень, які дозволяють стимулювати або обмежувати медичний туризм як в контексті експортно-імпорتنих операцій, так і в контексті внутрішнього переміщення.

Наступною складовою причин формування та розвитку медичного туризму є причини-мотиви для пацієнтів, до яких віднесено:

1. *Вартість медичних послуг.* «Здоров'я – завжди ціниться і являється найдорожчим скарбом для кожної людини. Це добре зрозуміли в економічно розвинутих країнах, в яких витрачаються величезні кошти на вдосконалення лікування, медичних пристроїв та пошук кращих препаратів. Відповідно і ціни на лікарські засоби і обслуговування в таких країнах є дуже високими. Особливо це відчутно в стоматології. В Україні лікування для її резидентів також не є дешевим, ціни на такі ж стоматологічні послуги є у рази нижчі, порівняно з країнами ЄС чи США. І це при умові що ні професіоналізмом, ні технічним забезпеченням Україна не поступається ні ЄС, ні США. На сьогодні склався такий парадокс: для жителя Німеччини або Англії, чи навіть США, – виходить дешевше прилетіти в Україну, пожити тут декілька днів лікуючи зуби в клініках з найсучаснішим високотехнологічним діагностичним і лікувальним стоматологічним устаткуванням, і повернутися додому, ніж якби він їх лікував у себе в країні, так виник різновид медичного туризму – стоматологічний» [5]. В країнах світу вартість медичних послуг може відрізнятися як в цілому, так і за окремими видами медичної допомоги. Крім того, спеціалізація на окремих видах послуг, наприклад пластична хірургія, стоматологія та інші, дозволяють знизити їх вартість не знижуючи якість, а в окремих випадках навіть підвищувати якість. Крім того, на вартість послуг впливає соціально-економічний розвиток в країні та рівень доходів домогосподарств;

2. *Якість медичної послуги.* «Конкурентними перевагами ринку медичного туризму України є висока якість за доступною ціною на послуги репродуктивної медицини, стоматології, МРТ-діагностики, лікування стовбуровими клітинами; доступне курортне лікування та реабілітація пацієнтів із захворюваннями опорно-рухового апарату, органів травлення, гінекологічними, пульмонологічними тощо» [9]. Якість медичних послуг залежить від сукупності факторів, до яких відносяться: підготовка висококваліфікованих лікарів та медичного персоналу; впровадження сучасних технологій та методів лікування; розвиток медичної науки; фінансове забезпечення розвитку системи охорони здоров'я. Якість медичних

послуг впливає на попит на них з боку іноземців, що, відповідно, впливає на попит на ринку медичного туризму.

3. *Відсутність або заборона відповідного виду медичних послуг в країні.* Важливим напрямком медичного туризму для жінок є здійснення медичних маніпуляцій щодо переривання вагітності. В деяких країнах світу через релігійні, культурні та інші причини дані маніпуляції є повністю або частково забороненими. «Разом із безумовними вартісними та якісними перевагами медичного туризму, існує високий потенціал нереалізованих потреб осіб в медичній сфері внаслідок релігійних, соціальних або законодавчих обмежень при проведенні медичних процедур, які посилюються впливом часового фактора і стимулюють зростання попиту на послуги операторів ринку медичного туризму, адже альтернативою медичної послуги в своїй країні є її цільове отримання за кордоном» [12]. «У США поширюються випадки відмови лікарів із релігійних міркувань (наприклад, виконувати операції зі штучного переривання вагітності), а в багатьох інших країнах аборт повністю заборонений на законодавчому рівні (Єгипет, ОАЕ, Ірландія, Чилі) або дозволений тільки за певними медичними показаннями (Іспанія, Польща, Мексика, Аргентина, Бразилія, Ізраїль і т. д.). Жителі Канади або Великої Британії забезпечуються державним страхуванням, однак змушені протягом тривалого часу (від двох місяців до двох років) чекати проведення необхідної процедури або операційного втручання фахівців. У деяких країнах (у Сінгапурі, наприклад) санкціонованим є застосування методів лікування з використанням стовбурових клітин, тоді як у більшості країн світу ведуться гострі дискусії про їхню доцільність і дозволеність» [10].

Аналізуючи дані щодо заборони переривання вагітності, нами виявлено, що: Аналізуючи дані центру репродуктивних прав польські дослідники представили наступні висновки щодо країн з повною або частковою заборонаю переривання вагітності:

– «Країни, в яких аборт заборонений (90 мільйонів (5 %) жінок репродуктивного віку проживають у країнах, які взагалі забороняють аборти. Закони цих країн не дозволяють робити аборти за жодних обставин, в тому числі, коли життя або здоров'я жінки під загрозою. До цієї категорії належать 24 країни світу, такі як: Андорра, Єгипет, Мадагаскар, Філіппіни, Сан-Марино, Конго, Мальта та інші);

– Країни, в яких аборт дозволений лише у виняткових випадках, наприклад, у разі загрози життю чи здоров'ю жінки (585 мільйонів (36 %) жінок репродуктивного віку проживають у краї-

нах, які дозволяють робити аборти, коли життя чи здоров'я жінки під загрозою. Серед таких країн: Афганістан, Чилі, Бразилія, Гватемала, Індонезія, Іран, Мексика, Венесуела, Індонезія, Сирія, Шрі-Ланка, Аргентина, Болівія, Польща, Республіка Корея, Таїланд, Ізраїль, Колумбія, Північна Ірландія, Колумбія, Перу та інші.

– Країни, в яких аборт дозволений (987 мільйонів (59 %) жінок репродуктивного віку проживають у країнах, які дозволяють робити аборти за соціальними чи економічними підставами або лише за зверненням жінки до відповідного закладу охорони здоров'я до 12 тижнів вагітності, без зазначення будь-якої причини. Сюди належать такі країни як Ефіопія, Велика Британія, Фінляндія, Японія, Ісландія, Індія, Австрія, Азербайджан, Україна, Китай, Канада, Франція, Німеччина, Італія, Норвегія, Росія, Туреччина, США та інші» [15].

Варто зазначити, що такий вид медичного туризму до недавнього часу був найбільш затребуваним в Україні, особливо, що стосується туристів з Польщі та інших країн Європейського Союзу. Адже даний вид маніпуляцій дозволений в Україні та реалізується в більшості закладів охорони здоров'я приватної форми власності.

Подібна ситуація стосуються іншого напрямку репродуктивної медицини. «Часто пацієнти просто змушені займатися міжнародним медичним туризмом, оскільки не можуть отримати окремі медичні послуги у себе в країні через законодавчі заборони та обмеження. Багато пацієнтів з проблемами безпліддя з Італії, Німеччини, країн Скандинавії їдуть в клініки України та Індії з питань застосування окремих методів допоміжних репродуктивних технологій» [14].

4. Збереження конфіденційності про стан здоров'я. «Є також пацієнти, котрі вирішують скористатися медичним напрямком туризму з метою захисту приватності та конфіденційності їх потреб завдяки віддаленості місця медичного втручання (стосується пластичної хірургії зі зміни статі)» [10]. Користувачами послуг медичного туризму є зазвичай особи, до яких прикута увага суспільства. Для забезпечення конфіденційності про стан свого здоров'я є потреба у використанні медичних послуг за кордоном, що, як наслідок, спонукає розвиток медичного туризму. Крім того, окремі аспекти організації охорони здоров'я в країні-відправлення не дозволяють зберегти конфіденційність про стан здоров'я;

5. Тривалість очікування медичної послуги. Особливості організації системи охорони здоров'я, попиту та пропозиції на окремі види медичних послуг визначають трива-

лість очікування медичної послуги, що спричиняє особливий попит на послуги медичного туризму. «Додатковим фактором успіху медичного туризму в Європейському Союзі і на Близькому Сході є неможливість оперативного отримання якісної медичної допомоги на батьківщині. Планові процедури та операції часто доводиться чекати місяцями. Зрозуміло, що пацієнти воліють виїхати туди, де лікування можна отримати максимально швидко. В низці країн якісної медичної допомоги не існує зовсім, тому медичний туризм стає єдиним виходом» [2]. Відповідно, часовий фактор є досить важливим для користувачів послуг медичного туризму, адже це стосується здоров'я особи, а в окремих випадках навіть збереження життя;

б. Комфорт при отриманні послуги. Рівень державної та приватної медицини різниця як за якістю та вартістю медичних послуг, так і за комфортом перебування в закладі охорони здоров'я. Відповідно, вибір може пасти на зарубіжні країни, що збільшує попит на медичний туризм. Так, більшість закладів охорони здоров'я Туреччини, що надають медичні послуги в сфері пластичної хірургії знаходяться в курортних містах Середземномор'я.

Важливою складовою розвитку медичного туризму, що характеризує його як об'єкт державної політики, є причини-мотиви для країни-призначення, зокрема:

1. **Збільшення обсягів реалізації медичних послуг.** Медичний туризм може забезпечити залучення клієнтів із-за кордону, що дозволить збільшити прибутки закладів охорони здоров'я;

2. **Збільшення обсягів експорту медичних послуг.** Медичний туризм – це вид діяльності, яка характеризується як зовнішньоекономічна, адже відбувається експорт та імпорт медичних послуг, що, в свою чергу, визначає економічне зростання регіону та держави та збільшення податкових надходжень;

3. **Можливості інвестування в суміжні галузі реалізації туристичного продукту.** Збільшення прибутків закладів охорони здоров'я та надходжень до державного бюджету можуть стати основою динамічного розвитку суміжних послуг, адже збільшується рівень фінансового забезпечення;

4. **Можливість залучення фінансових ресурсів для розвитку медицини.** Збільшення обсягів реалізації платних медичних послуг впливає на залучення фінансових ресурсів для їх удосконалення та впровадження інновацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досліджуючи тригери розвитку медичного туризму, що визначають та характеризують його властивості як об'єкту державної

політики, обґрунтовано їх типологію, що характеризують середовище розвитку медичного туризму як соціально-економічного явища; мотиви, що визначають попит на послуги медичного туризму; переваги для держави. Усі тригери покладені в розроблену типологію, що визначає три їх групи: 1) загальні причини: розвиток глобалізації, розвиток транспортної інфраструктури, соціально-економічні причини, культурно-ментальні причини, різний стан розвитку системи охорони здоров'я в країнах, різний рівень впровадження сучасних інноваційних технологій; 2) причини-мотиви для пацієнтів: вартість медичних послуг, якість медичних послуг; заборона або відсутність послуги в країні відправлення, збереження конфіденційності про стан здоров'я, тривалість очікування медичної послуги, комфорт при отриманні послуги; 3) причини-мотиви для країни-призначення: збільшення обсягів реалізації медичних послуг, збільшення обсягів експорту медичних послуг, можливості інвестування в суміжні галузі реалізації туристичного продукту, можливість залучення фінансових ресурсів для розвитку медицини. Розроблена трилогія тригерів розвитку медичного туризму, що характеризує його як особливий об'єкт державної політики, визначає властивості та значення і роль держави в його розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баєв В.В. Класифікація медичного туризму в умовах глобалізації міжнародного медичного простору. Наукові праці МАУП. 2016. Вип. 50(3). С. 119-125.
2. Баєв В.В. Сучасні тенденції розвитку медичного туризму в Україні. Агросвіт. 2015. № 7. С. 35-38.
3. Баєва О.В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: навч. посібник. К.: Центр учбової літератури, 2008. 640 с.
4. Басюк І. Розвиток медичного туризму в світі. Економіка України в умовах глобалізації і регіоналізації : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. студ. та молод. вчених (м. Тернопіль, 3-4 квіт. 2014 р.) / редкол.: С.В. Гродський, Ю.П. Гуменюк, М.А. Живко [та ін.] ; відп. за вип. Є.В. Савельєв. Тернопіль: ТНЕУ, 2014. С. 238-240.
5. Бойко М., Шандор Ф.Ф. Медичний туризм: відпочинок чи лікування? Новітні аспекти. Науковий вісник Ужгородського університету. 2011. Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 4. С. 17-19.
6. Гапоненко Г.І., Євтушенко О.В., Шамара І.М. Сучасні тенденції та шляхи подальшого розвитку ринку медичного туризму в Україні. Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. 2022. Випуск 15. С. 81-92.
7. Джинджоян В., Рижих М. Світові центри медичного туризму Теорія та практика менеджменту: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (24-26 травня 2022 р.) / Відп. ред. проф. Л. Черчик. Луцьк, 2022. 557 с.
8. Діденко К.Д., Жученко В.Г. Медичний туризм в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2016. Випуск 16. Частина 4. С. 101-105.
9. Желюк Т., Мацик В. Медичний туризм, нові напрями та можливості: макроекономічні та регіональні аспекти. Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України. 2021. Вип. 26. С. 17-27.
10. Корнєва П.М. Медичний туризм в Україні в аспекті міжнародного приватного права. Юридичний науковий електронний журнал. 2021. № 7. С. 81-83.
11. Кудінова І.П., Грищенко О.С. Медичний туризм як актуальний тренд сучасного розвитку сфери туризму в Україні. Bioeconomy and agrarian business. 2021. Vol. 12. №3-4. PP. 61-69.
12. Малімон В.В., Вахович І.М. Фактори розвитку регіонального ринку медичного туризму в розвинених країнах світу. Фінансовий простір. Міжнародний науково-практичний журнал. 2012. Випуск № 3 (7). С. 38-46.
13. Мальська М.П., Бордун О.Ю. Медичний туризм: теорія та практика: навч. посіб. Київ: Центр учб. л-ри, 2018. 128 с.
14. Михайліченко Г.І. Розвиток туристичного продукту лікувально-оздоровчого та медичного туризму України. Ефективна економіка. 2020. № 2. С. 3-10.
15. Нарок Т. Доступ і доступність абортів у світі. URL: <https://jurfem.com.ua/dostup-dostupnist-abortiv-u-sviti/>
16. Романів О. Географія медичного туризму Європи. Часопис соціально-економічної географії: Міжрегіональний зб. наукових праць Х.: ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2010. Вип. 8(1). С. 79-84.
17. Horowitz M.D. Health Care in the Global Economy. URL: <http://web.nchu.edu.tw/~pweb/users/hychuo/lesson/5877.pdf>
18. Melisa Z., Bookman Z., Bookman K. Medical tourism in developing countries. URL: <http://utmj.org/utmjupload/journals/2/articles/373/public/373-367-1-PB.pdf>